

comenius contact

“Wij zijn allen burgers van één wereld”

Uitgave van de COMENIUS STICHTING
Postbus 5810, 1410 GA NAARDEN

Bestuursmutaties

De heer J.J. Meijer, die het voorzitterschap van de stichting sedert de oprichting heeft vervuld, heeft zijn functie overgedragen aan dr. J.A.M. Carpay, emeritus hoogleraar aan de faculteit der Psychologie en Pedagogiek van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Mr. J.J. Bn van Wassenaer heeft zijn functie als lid van het bestuur moeten opgeven wegens drukke werkzaamheden.

De heer A.T. Moussault is tot het bestuur toegetreden.

Het bestuur van de stichting is thans als volgt samengesteld:

Dr. J.A.M. Carpay, voorzitter

J.J. Meijer, vice-voorzitter

M.J.H.van den Maagdenberg-Demaret, secretaris

W.P. Bonga, penningmeester

M.P.D. Besse van Sytzama-van der Borch tot Verwolde, lid

A.T. Mousault, lid

Jacques Carpay (1933). Ter kennismaking

Een mens heeft altijd twee redenen om iets te doen, een goede en de eigenlijke reden. Deze stelling geldt ook voor mijn besluit om het voorzitterschap van de Comenius Stichting te aanvaarden.

De goede reden behoeft van mijn kant nauwelijks toelichting. Bij mijn emeritaat (1993) als hoogleraar onderwijspedagogiek en didactiek aan de VU heb ik besloten om mij voortaan vooral in te zetten voor maatschappelijke activiteiten die in het verlengde liggen van mijn vakgebied. De doelstelling van de Comenius Stichting voldoet in alle opzichten aan dit criterium.

De eigenlijke reden voor het aanvaarden van het voorzitterschap is een andere. De denkbeelden van Comenius en inzonderheid de interpretaties ervan in de verschillende landen waar zijn werken bestudeerd worden, boeien mij al enkele decennia. Als jeugdig student heb ik Slavische taalkunde gestudeerd. Daarna heb ik mij grondig verdiept in de ontwikkelings-, taal- en leerpsychologie. Uiteindelijk ben ik hoogleraar onderwijspedagogiek en didactiek geworden.

Wie op de hoogte is van Comenius' denkbeelden zal onmiddellijk begrijpen dat een onderwijspedagoog niet om Jan Amos heen kan. Voor mij is Comenius nog steeds een gesprekspartner van wie ik veel kan leren. Deze bereidheid om te leren staat voor mij ook voorop in de gedachtenwisseling met anderen over Comenius' nalatenschap.

Comeniusdag 2001

Op 31 maart a.s. zal er wederom een Comeniusdag gehouden worden in de Grote Kerk in Naarden. Het thema voor deze dag is: *Samen leven, hoe gaan we dat doen?*

De inleiding zal verzorgd worden door prof. dr. P.B. Cliteur. De heer Cliteur is hoogleraar filosofie aan de Universiteit van Delft en hoofddocent encyclopedie van de rechtswetenschappen aan de Universiteit van Leiden. Voor de argumentatie die geleid heeft tot de keuze van het bovenstaande thema verwijzen we kortheidshalve naar de onderstaande bijdrage van de nieuwe voorzitter.

“Samen leven: hoe gaan we dat doen?”

Enkele kanttekeningen:

Op zoek naar sociale cohesie en saamhorigheid

Conform haar doelstelling heeft de Comenius Stichting vanaf 1993 jaarlijks een openbare bijeenkomst georganiseerd in de Grote Kerk in Naarden. Op deze bijeenkomsten is telkenmale vanuit een ander perspectief een thema aan de orde gesteld dat in het gedachtegoed van Jan Amos voorop staat, te weten het netelige vraagstuk van de sociale cohesie en de saamhorigheid in de samenleving.

Blijkbaar betreft het hier een oude maar nog geenszins verouderde thematiek. Want evenals Comenius leven ook wij in een tijd waarin een aantal onderling sterk verschillende mens- en maatschappijbeelden met elkaar rivaliseren. In zijn tijd schreef Comenius het verlies aan saamhorigheid toe aan de opkomst van de drukpers. Wij daarentegen plegen de moderne media de schuld te geven. Hoe het ook zij, indien we - Comenius indachtig - van mening zijn "dat wij allen burgers zijn van één wereld", dan moeten wij ook de problematiek van de moeizame tussenmenselijke communicatie tot prioriteit nummer één verklaren.

Kan een *ander* gebruik van het gedrukte en gesproken woord een wezenlijke bijdrage leveren aan het verbeteren van de onderlinge gedachteswisseling of dienen we Comenius' denkbeelden ter zake als achterhaald te beschouwen? Anders gezegd, hebben Comenius' opvattingen over informatie en communicatie nog toekomst in een wereld waarin zijn bijbels humanisme in het gunstigste geval door een gesecculariseerd humanisme is vervangen? In dit mensbeeld heeft het persoonlijk voornaamwoord *wij* immers een andere betekenis dan bij Comenius. Op welk *wij* doelen we als we ons bezinnen op de vraag hoe we gaan samenleven?

Het bestuur van de Stichting stelt deze vraag voorop op de aanstaande Comeniusdag, omdat het gebruik van het woord *wij* in de huidige samenleving problematisch is geworden.

Vrijheid, gelijkheid en broederschap

De hierboven bedoelde problematiek veroorzaakt een gevoel van vervreemding bij grote delen van de bevolking. Men bespeurt onrust, omdat het bezielend verband (Bolkestein) dat de boel bij elkaar en dus op orde houdt (Comenius) op drift is geraakt. Hoe kunnen we de moreelculturele bovenbouw van de normen en waarden weer naadloos aansluiten op de politiek-economische onderbouw, zo vragen veel bezorgde burgers zich af. In plaats van onrust hebben we rust nodig. Dynamiek is goed, maar we moeten oppassen dat we niet uit de bocht vliegen. Ziedaar het probleem in een nutshell.

Volgens Bolkestein is het allemaal begonnen toen God uit Jorwerd verdween (vgl. G. Mak). De begrippen vrijheid en gelijkheid liggen tegenwoordig op ieders lippen, maar het begrip broederschap (respectievelijk medeburgerschap) waarop Comenius zijn kaarten had gezet, is in onbruik geraakt. Indien we op Comenius' denkbeelden aangaande de omgang met elkaar willen aansluiten, dan rijst de vraag hoe we het begrip broederschap weer kunnen opwaarderen.

Het geeft uiteraard te denken, dat zoveel mensen tegenwoordig met bewondering opkijken naar de helden van de dag, maar dat tegelijkertijd steeds minder mensen bereid zijn zich ook daadwerkelijk in te zetten voor de goede zaak van de omgang met elkaar. Broederschap is een 'goed', maar zoals Karel van het Reve eens treffend heeft opgemerkt, is er met elk 'goed' altijd wel het een en ander 'mis'. Ook in de onderlinge omgang (b)lijkt ondank ieders loon te worden. De zorg voor elkaar is tot koopwaar verklaard. In onze onderhandelingsamenleving (De Swaan) moeten alle partijen er kennelijk 'beter' van worden. Vroeger kenden we alleen het woord optimaal; nu kan zelfs de zorg voor elkaar nog optimaler. De lat wordt steeds hoger gelegd. Gepaard hieraan groeien ook de wederzijdse verwachtingen ten opzichte van elkaar.

De jeugd heeft de toekomst

Ik besef en erken, dat het bovenstaande betoog kort door de bocht gaat en bovenal een hoog Primusgehalte heeft. Zoals Homerus verhaalt, zat deze grijsaard te wenen op de puinhopen van Troje. Een meer inspirerend voorbeeld voor het denken over de toekomst is zijn stadgenoot Aeneas. Hij ging immers scheep om met zijn getrouwen op zoek te gaan naar een land waar zij een nieuwe samenleving wilden opbouwen (vgl. de Pelgrimfathers en de Broeders van Comenius).

Hoe moet zo'n nieuwe samenleving eruit zien? Deze vraag is niet eenvoudig te beantwoorden. Het begin van een voorlopig antwoord zal wellicht gezocht moeten worden in een gedegen bezinning à la Comenius op de volgende vragen:

Welke invloed heeft het moeten samenleven 'in meervoud' op de mentaliteit van de huidige jeugd?

Welke zijn hun feitelijke idealen en op welke toekomst blijken zij zich voor te bereiden?

Zijn de netwerken die de jonge mensen tegenwoordig onderhouden ook geschikt om te leren samenleven in de geest van Comenius?

De hier bedoelde bekommernis om de doordeweekse omgang met elkaar, bezien vanuit de gedachtenwereld van de jongeren, hield ook de theoloog, filosoof en pedagoog Comenius diepgaand bezig. Maar een wezenlijk verschil tussen zijn en onze optiek op de pedagogische verantwoordelijkheid van de samenleving is dat hij als opvoeder op weg was naar ergens, terwijl wij als opvoeders op weg (b)lijken te zijn naar nergens. Wij leven met onze kinderen in het *nu* en we hopen dat aan hun en onze jeugd geen einde komt. Helaas bestaat de hemel op aarde niet en gaat ieders tijd maar een tijdje mee. Bijgevolg moeten we vandaag zorgen voor de dag van morgen. Hoe kunnen we het verleden en de toekomst weer een zinvolle plaats geven in de dagelijkse omgang tussen oud en jong, tussen gelijken en ongelijken en tussen de verschillende geledingen in de samenleving?

In het voetspoor van Comenius?

Volgens Comenius kunnen niet alleen mensen maar ook instituties onderhevig zijn aan psychisch lijden. Sinds leren en werken voor iedereen ook 'leuk' moeten zijn, komt het onbehagen aangaande de heersende cultuur waarover behalve Comenius ook Freud, Marx en Nietzsche indringend hebben geschreven steeds scherper in beeld. De klaagcultuur waarop Freud doelde, dreigt een epidemische vorm aan te nemen.

Helaas blijkt het niet eenvoudig de school, de buurt en de werkplek 'op te leuken'. De hel, dat zijn nog steeds de anderen (Sartre). Vroeger kregen 'ze daarboven' de schuld; tegenwoordig treft ook de medeleerlingen, de medeburgers of de collega's dit lot. Maar de school, de buurt en de werkplek zijn geen huiskamers, respectievelijk gelagkamers. Alleen aan de roulettetafel is iedereen gelijk. Bovendien zit wedijver in ons aller bloed en ook steken afgunst en begeerte geregeld de kop op. De mens is nog steeds geneigd tot alle kwaad, net als toen Comenius nog leefde. Dit geldt vooral voor het optreden in het publieke domein. Meer vrijheid en gelijkheid houdt ook meer verantwoordelijkheid in voor het eigen doen en laten ten overstaan van anderen.

Evenals de geneesheer Paracelsus pleitte ook de zielzorger Comenius ervoor om de zieke in plaats van de ziekte te genezen. Hoe kunnen we in de geest van Comenius (maar met andere middelen) de publieke ruimte (school, buurt, werkplaats, vergaderzaal etc.) zodanig 'reformer' (lees: bezielen) dat deze kleinschalige maatschappelijke verbanden ook daadwerkelijk kunnen gaan fungeren als de *leer- en ijkplaatsen* die in zijn pedagogiek zijn voorzien?

Anders gezegd, hoe kan de menselijke waardigheid en niet ieders marktwaarde weer de maat aller dingen worden? In alle geval zal de menselijke waardigheid van alle medeburgers erkend moeten worden. Helaas kan dat niet meer aan de hand van Comenius' argument dat ieder mens is geschapen naar Gods evenbeeld. Want intussen is iedereen ervan doordrongen, dat onze lieve Heer veel vreemde kostgangers heeft. Met Comenius dienen we ons derhalve af te vragen hoe we met de onderlinge verschillen tussen mensen moeten omgaan.

Een pleidooi voor hoor en wederhoor

Om kort te gaan, de hamvraag is:

hoe dienen we om te gaan met de feitelijke verscheidenheid in onze samenleving?

Het komt mij voor, dat we voor een antwoord op deze vraag moeten gaan nadenken over een nieuwe invulling van het oude denkbeeld van de tolerantie door minder aan het begrip optimum en meer aan het begrip minimum te refereren. Het probleem is echter, dat deze beide noemers geen polen aanduiden voor het meten van het menselijk welbevinden. We zullen derhalve voortdurend de blik gericht moeten houden op het begrip minimum. Als je een kartonnen doos met een natte bodem optilt dan valt alles op de vloer. Hoe leren we thuis, op school, in de buurt, op het werk etc. om te gaan met situaties van wisselende ongelijkheid waarin we soms moeten leiden en soms geleid moeten worden? Van oudsher strijden in ons land op dit punt twee kampen om het gelijk: de rekkelijken en de preciezen. Volgens Comenius dienen we in het onderlinge debat vooral naar de andersdenkenden te luisteren. Verketteren of doodzwijgen lag niet in zijn aard. Hoor en wederhoor wel.

Hoe bereiken we dat Comenius' ideaal van de machtsvrije communicatie in alle sectoren van de samenleving het hoogste richtsnoer wordt? Ik denk door beter te luisteren naar de argumenten van de andersdenkenden in onze twistgesprekken over de goede orde in de samenleving.

In den beginne was er de vraag. Hoor ook de andere partij, staat er in het Latijn boven de ingang van het Goudse stadhuis. Dat lijken mij mooie woorden om mee te eindigen.

Jacques Carpay

Prijsvraag

Omdat de jeugd de toekomst heeft, zijn wij voornemens de vraag: "hoe moet zo'n nieuwe samenleving eruit zien?" in het bijzonder voor te leggen aan de jeugd.

Daartoe zal contact worden gezocht met scholen om de docenten te motiveren te trachten deze vraag door hun leerlingen te laten beantwoorden.

Een deskundige jury, onder voorzitterschap van Dr. Rita Kohnstamm, zal de inzendingen beoordelen. De meest aansprekende inzending komt in aanmerking voor een eervolle vermelding en een prijs die zullen worden uitgereikt tijdens de Comeniusdag 2001 op 31 maart in de Grote Kerk te Naarden.

Voor nadere bijzonderheden, zie onze website (www.comenius-naarden.nl) of telefonisch: 0348-402619.

De Comenius Stichting op Internet

In de loop van november 2000 is de Comenius Stichting op internet te vinden, zie: www.comenius-naarden.nl

Op deze site vindt u historische gegevens over Comenius in tekst en beeld alsmede bijzonderheden over de Comenius Stichting.

Wanneer u in staat bent om op onze site te kijken, dan stellen wij het bijzonder op prijs, wanneer u uw commentaar aan ons wilt mailen.

COLOFON

COMENIUS STICHTING

De Comenius Stichting heeft als doel het verbreden van de kennis over de persoon en de gedachten van de Tsjechische wijsgeer, pedagoog en theoloog Jan Amos Comenius (1592-1670) wiens inzichten nog steeds een grote actualiteit bezitten.

COMENIUS CONTACT

Comenius Contact beoogt een platform te zijn voor allen die een bijdrage willen leveren voor de verspreiding over verdieping van Comenius' gedachtengoed. De gepubliceerde teksten zijn voor de verantwoordelijkheid van de schrijvers en vallen buiten de competentie van de Comenius Stichting. De redactie behoudt zich het recht voor om daar, waar zij dat nodig vindt, teksten in te korten.

Comenius Contact verschijnt twee maal per jaar. Gelet op de doelstelling van de Comenius Stichting, om het gedachtengoed van Comenius aan een zo breed mogelijk publiek bekend te maken, wordt Comenius Contact gratis verspreid.

BESTUUR COMENIUS STICHTING

Voorzitter: Dr. J.A.M. Carpay

Vice-voorzitter: J.J. Meijer

Secretaris: M.J.H.van den Maagdenberg-Demaret

Penningmeester: W.P. Bonga

Lid: M.P.D.B^{esse} van Sytzama-v.d.Borch tot Verwolde

Lid: A.T. Moussault

SECRETARIAAT COMENIUS STICHTING

Postbus 5810, 1410 GA Naarden

Telefoon: 035-694 0526

Postgiro: 2326180

Bankrek.:ABN-AMRO Bank: 554085216 t.n.v. COMENIUS STICHTING te NAARDEN

e-mail: info@comenius-naarden.nl

wbs-site : <http://www.comenius-naarden.nl>

DONATEUR ZIJN VAN DE COMENIUS STICHTING

Iedereen die belangstelling heeft voor de activiteiten van de Comenius Stichting kan dit kenbaar maken door zicht op te geven als DONATEUR.

De stichting verkrijgt haar gelden uit bijdragen van fondsen, bedrijven, stichtingen alsmede uit donaties van particulieren.

Aanmelding als donateur kan geschieden d.m.v. het overmaken van minimaal fl.35.- per jaar. Donateurs ontvangen automatisch Comenius Contact en één gratis toegangkaart voor de Comeniusdag.

Donateurs die fl.100.- of meer storten ontvangen tenminste twee toegangskarten voor de Comeniusdag.

De Comenius Stichting is vrijgesteld van schenkings- en successierechten in de zin van artikel 32 ten eerste en artikel 33 ten eerste van de successiewet 1956.